τὸ εἶπα πῶς εἶναι λουλούδια μονάχα. Κ' ἐσένα τώρα σοῦ λέω πῶς α ὐ τ ὰ εἶναι τὰ λουλούδια ποῦ γίνουνται κατόπι καρπὸς, καὶ μὲ τὴν ἀθάνατη θροφή τους συγκρατοῦν καὶ δυναμώνουν τὸ ἔθνος, ποῦ μ' ὅλα του τὰ χάλια πεθαμμένο δὲν μπόρεσε ἀκόμα κανένας νὰ τὸ κηρύξῃ. Οἱ μαννάδες, καὶ πάλε οἱ μαννάδες κ' οἱ ἀδερφές. Τίποτις δὲν τὶς ἀλλάζει αὐτές. Ἐμεῖς ὅλοι μας, ἄλλος πλανιέται κι ἄλλος πλανεύεται, μὰ αὐτὲς μένουν ἐκεῖ πάντα ἁγνὲς καὶ καθάριες, Ἱέρειες ποῦ κρατᾶνε τὴν ἱερὴ τὴ φλόγα καὶ τὴν περνᾶνε ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ ἀπείραγη κι ἀνέγγιχτη ἀπὸ ξενικὴ πνοή.

Σὰ βγήκαμε ἀπὸ τὸ γάμο, σκοτάδι ὁ κόσμος, μὰ ἀπὸ ἑνὸς ἀψηλοῦ βουνοῦ φρύδι ἄστραφταν οἱ πρῶτες διαμαντόπετρες τοῦ φεγγαριοῦ, ὅ,τι ξεμύτιζε, ποῦ ἔλεγες κ' εἶταν πεσμένο ἄστρο. Μιὰ στιγμὴ, καὶ πρόβαλε ὅλο, κ' ἔφεξε ὁ κόσμος. Καβαλικέψαμε, ἄλλος ἄλογο, ἄλλος καὶ πιὸ ταπεινότερο ζῶ, μὲ τὸ συμπάθειο, καὶ σὲ μιὰ ὥρα μέσα εἴμαστε στὴν ἐξοχή.

Τὸ χωριὸ καὶ τὴν ἐξοχὴ νὰ σοῦ περιγράψω σὰν περιττό. Θὰ τὰ ξέρῃς ἀπὸ ἄλλες περιγραφές. Τοὺς δικούς μου πάλε νὰ σοῦ λέω, ποιοὶ καὶ ποιοὶ εἴτανε, θὰ μοῦ πῇς δική μου χαρὰ κι αὐτή. Θὰ σοῦ ἀναφέρω λοιπὸν κάτι ἄλλο, ποῦ εἶναι ἴσως καὶ πιὸ γενικό. Χωριὰ καὶ χῶρες, καθὼς σοῦ εἶπα, δὲν πολυξέτασα. Ἤρθαν ὅμως κάμποσοι νὰ μὲ χαιρετήσουν ἐκεῖ ποῦ κόνεψα. Πρέπει νὰ ἦρθαν ὡς ἑκατὸ νομάτοι, ἀπὸ λίγοι λίγοι. Ἄντρες, γυναῖκες, νέοι, γέροι, φτωχοὶ, πλούσιοι, γραμματισμένοι, ἀγράμματοι. Λὲς καὶ κάθε τάξη ἔστερνε καὶ τὸν ἀντιπρόσωπό της. Λὲς καὶ τὸ κατάλαβαν πῶς δὲν μποροῦσα νὰ πάγω ὡς στὰ χωριὰ γιὰ νὰ μυρίσω τὸ ἄρωμά τους, κ' ἤρχουνταν καὶ τὸ καταθέτανε μπρὸς στὰ πόδια μου. Ὅλοι, ἀπὸ τὸν προύχοντα ποῦ διαβάζει τὸν «Ταχυδρόμο» κ' ἔχει χωνεμένα τὰ πιὰ δυσκολόλυτα διπλωματικὰ ζητήματα, ποῦ ἀκολουθάει καθε ἐπιστήμης πορεία καὶ κατέχει τὴν τελευταία θεωρία γιὰ τὰ κανάλια τοῦ πλανήτη Ἄρη, ποῦ εἶναι φανατικὸς καθαριστὴς, δὲ σοῦ ἀνοίγει ὅμως γλωσσικὴ ὁμιλία ἀπὸ εὐγένεια, ὡς τὸν ἀγωγιάτη, ποῦ μπορεῖ νὰ σὲ πληροφορήσῃ πόσες Νεράϊδες φωλιάζουν ἄξαφνα σὲ καμμιὰ σπηλιά, μὰ γνωρίζει καὶ γιατί νίκησαν οἱ Γιαπωνέζοι τοὺς Ρούσσους, —ὅλοι ἦρθαν καὶ μὲ ζωντανέψανε μὲ τὴ δύναμη καὶ μὲ τὴ γλύκα τῆς πατρίδας, ποῦ τοῦ κάκου τὴ γυρεύουμε σὲ βιβλία ὅταν διψᾶει ἡ ξενιτεμένη ψυχή μας.

Νὰ σοῦ τοὺς ἀραδιάσω ἐδῶ πέρα, μπορεῖ καὶ νὰ βαρεθῇς. Νὰ σοῦ τοὺς βάλω σὲ δρᾶμα μέσα, νὰ τοὺς δῇς ζωντανοὺς καὶ σπαρταριστοὺς,—μακάρι καὶ νὰ μποροῦσα! Μιὰ γενικὴ ἐντύπωση θὰ σοῦ δώσω μονάχα. Ἡ ἐντύπωσή μου εἶναι πῶς ὁ κόσμος ἐκεῖ πῆρε φόρα. Πρόσοδο ποῦ νὰ σαστίσῃς. Πολιτίστηκε, ξέρει νὰ συλλογιστῇ, νὰ μιλήσῃ καὶ νὰ πράξῃ. Ξέρει τί νὰ παίρνῃ σοβαρὰ καὶ τί ἀλαφρά. Πότε νὰ ἐνθουσιάζεται καὶ πότε νὰ γελάῃ ἢ καὶ νὰ κλαίῃ Ὁ σφιγμός του ὁ ψυχικὸς παγαίνει μὲ τάξη ποῦ ὁ πιὸ δύσκολος ψυχολόγος θὰ τὸν ἔβγαζε ἰσοβάθμιο μ' ἕναν ἀνθρωπινὸ Εὐρωπαῖο. Δὲν τὸ πιστεύεις; Ὁρίστε ἕνα παραδειγματάκι. Μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἦρθε νὰ μὲ δῇ κι ὁ διδάσκαλος τοῦ Δημοτικοῦ Νέος ὡς εἰκοσιπέντε χρόνων. Τὸν εἶπα ἐπίτηδες διδάσκαλο γιὰ νὰ μὴν τονὲ θαρρέψῃς δ ά σ κ α λ ο. Ξέρεις ποιὸς εἶταν ὁ μεγάλος του καημός; Ποῦ οἱ γέροι εἴχανε χτίσει τὸ Σκολειὸ μὲ παράθυρα ἀψηλωμένα, γιὰ νὰ μὴ βλέπουν ἔξω τὰ παιδιὰ καὶ «ἀντιπερισπῶνται»! «Νὰ μὴ βλέπουνε τέτοια θέα, μοῦ ἔλεγε, τέτοια θάλασσα καὶ τέτοια βουνὰ, ποῦ θὰ τοὺς μαθαίνανε χίλιες φορὲς πιὸ πολύτιμα πράματα ἀπὸ τὰ βιβλιαράκια μας! Τὰ βγάζω τὰ καημένα, εἶπε, περίπατο κάθε βράδυ γιὰ νὰ παίρνῃ ἀγέρα μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ ψυχή τους, καὶ δείχνοντάς τους τὸν ἀνοιγμένο τὸν ὁρίζοντα πολεμῶ νὰ τοὺς ἀνοίγω λιγάκι καὶ τὸ νοῦ». Κόπιασε τώρα νὰ μοῦ πῇς ἂν ὁ μεγαλήτερος Ἑλβετός, Γάλλος ἢ Ἀμερικανὸς παιδολόγος θὰ σοῦ μελετοῦσε σωστότερα τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ.

Καὶ τὸ περίεργο εἶναι ποῦ ἂν ὑπάρχῃ τόση διαφορὰ στοὺς ἄντρες ἀπὸ τὰ πρῶτα μας χρόνια ὡς τὰ σήμερα, ἄλλη τόση παρατήρησα στὶς γυναῖκες. Μὰ εἶναι νἀποροῦσε, ποῦ τὴ βρίσκουν ἐκείνη τὴ γνώση, ἐκεῖνα τὰ μετρημένα τὰ λόγια, ἐκείνη τὴν τέχνη σὰν περιγράφουν ὅσα βλέπουν ἢ νοιώθουν,—καὶ πόσα δὲ νοιώθουν! Πόσο βαθιὰ δὲν πηγαίνει ἡ ψυχή τους, πόσο πιστὰ δὲ ζωγραφιέται στὸ πρόσωπό τους! Ὁρίστε μας λοιπὸν πάλε στὸ πρῶτο συμπέρασμα, πῶς ἀπὸ τὶς Ρωμιοποῦλες νὰ τὸ προσμένουμε τὸ ἐθνικό μας ξελάσπωμα. Αὐτὲς θὰ μᾶς γλυτώσουν ἀπὸ τὰ δυὸ δεινὰ ποῦ μᾶς φοβερίζουνε στὰ μεγαλήτερα κέντρα μας, ἀπὸ τοὺς δ α σ κ ά λ ο υ ς κι ἀπὸ τοὺς ξ έ ν ο υ ς. Ἀπὸ τὸ ζωντανὸ τὸ θάνατο κι ἀπὸ τὴ νεκρὴ τὴ ζωή.

Δὲ σοῦ λέω τίποτις γιὰ τὴν ὑλική τους κατάσταση. Αὐτὴ καλλιτερεύει κι ἀλλοῦ. Καὶ στὴν Ἑλλάδα, ἴσως καὶ στὸ Χονολουλού. Μὰ ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὴν ψυχή τους. Μοῦ φάνηκε σὰν πιὸ πολιτισμένη ἡ ψυχή τους τῶν «Τουρκομεριτῶν», συγκρίνοντάς τηνα μὲ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ποῦ παρατηροῦμε στὸν καθαυτὸ Ἑλληνικό μας τύπο. Κ' ἔχει τὸ λόγο του αὐτὸ ποῦ σοῦ γράφω. Μὰ ὁποιος κι ἂν εἶναι ὁ λόγος, κρῖμα ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ μεταφερθοῦνε οἱ κάτοικοι τῆς μιανῆς Ἑλλάδας στὴν ἄλλη, νὰ λευτερωθοῦνε δηλαδὴ οἱ δοῦλοι μὲ θαματουργικὸ τρόπο, ἐπειδὴ ὁ φυσικὸς, ὁ ἡρωϊκὸς ὁ τρόπος φαίνεται κι ἀπὸ θᾶμα πιὸ ἀπίθανος.

Δὲ σοῦ τοὺς ἀνάφερα τοὺς καλοὺς ἐκείνους πατριῶτες ὄνομα πρὸς ὄνομα Ὅμως ἕνανε πρέπει νὰ σοῦ τὸν ἀναφέρω γιὰ χάρη τῆς Ἱστορίας, ἀφοῦ μάλιστα γνωρίζω πῶς ἀγαπᾶς νὰ μελετᾶς τὰ ἱστορικά μας. Λοιπὸν αὐτὸς εἶναι ὁ γέρος ὁ Ἀγγελῆς, σ τ ο ι χ ε ι ὸ τῆς ἐξοχῆς ἐκείνης. Ἄνθρωτος μὲ λαμπρὸ δηγηματικὸ, καὶ ποῦ ὧρες μὲ διασκέδαζε μὲ τὰ ὅσα ἄλλοτες εἶδε. Μοῦ εἶπε λοιπὸν ὁ Ἀγγελῆς πῶς ὅταν ἦρθανε στὸ χωριὸ τὰ καΐκια φορτωμένα μὲ λάφυρα τῆς Χίος ἀπὸ τὴν Καταστροφὴ, —(καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ ὡς δώδεκα γυναῖκες, ποῦ ἀπ' αὐτὲς ἕξη ἀγοράστηκαν κατόπι ἀπὸ δικούς τους, οἱ ἄλλες ἕξη ὅμως ἔμειναν ἐκεῖ κι ἀπέθαναν Τούρκισσες), — μ' ἐκεῖνα τὰ λάφυρα φέρανε καὶ μιὰ φορεσιὰ ἀρχιερατικὰ ἄμφια, καὶ τἄμφια αὐτὰ τὰ πῆρε ἕνας ἀπὸ τοὺς φανατικώτερους χοτζάδες καὶ τὰ φόρεσε καὶ κατέβηκε σ τ ὴ ν Ἀ γ ο ρ ὰ μὲ τὴν Κορώνα καὶ μὲ τὴν Πατερίτσα, κ' ἔτρεχε ὅλο τὸ Τουρκολόγι κατόπιν του γελῶντας καὶ φωνάζοντας. Ἂν ἔβαλαν ὕστερ «ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ κλῆρον», δὲ λέει ὁ Ἀγγελῆς. Τἀνέγδοτο ὅμως εἶναι πολὺ χαραχτηριστικὸ, κ' ἔπρεπε, νομίζω, νὰ μείνῃ.

Στὸ γυρισμό μου, ὕστερ' ἀπὸ πέντ' ἕξη βδομάδες, πέρασα κι ἀπὸ τὴ Σμύρνη κι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Τί εἶδα στὴν Ἀθήνα τἄγραψα σἄλλο γράμμα, ποῦ θὰ τὸ εἶδες κι αὐτὸ στὸ «Νουμᾶ». Ἄλλα νὰ σοῦ πῶ γιὰ τὸ ταξίδι αὐτὸ δὲν ἔχω.

ὁ Δικός σου
Α. Ε.

Βλέποντας ὁ Σωκράτης τὸν Ἀλκιβιάδη νὰ περηφανέβεται γιὰ τὰ πλούτια του καὶ νὰ τὸ παίρνῃ ἀπάνου του γιὰ τὰ χτήματά του, τὸν ὡδήγησε σὲ κάποιο μέρος, ὅπου ἦταν κρεμασμένος ἕνας χάρτης τῆς γῆς καὶ τοῦ εἶπε νὰ ζητήσῃ ἐκεῖ νὰ βρῇ τὴν Ἀττική. Κι ἄμα τὴν ἤβρε, τὸν πρόσταξε νὰ βρῇ καὶ τὰ χτήματά του. Μὰ ὁ Ἀλκιβιάδης τοῦ εἶπε:

— Δὲν εἶναι γραμμένα πουθενά.

— Πῶς λοιπόν, τοῦ λέει ὁ Σωκράτης, περηφανέβεσαι γι' ἀφτὰ ποὺ δὲν εἶναι τίποτα μέσα σ' ὅλη τὴ γῆς;

Ὁ Γερμολάκης εἶδε μὲ χαρά του, πῶς ὁ Βλαδίμηρος σὰν κυνηγὸς δὲν ἄξιζε τίποτα, ἀφοῦ οὔτε μιὰ ριξιὰ δὲν πετύχαινε. Κι ὡστόσο κάθε φορὰ ποὔχανε παραξενέβονταν. Κοιτοῦσε τὸ τουφέκι του, φυσοῦσε μέσα καὶ πάντα ἔβρισκε κάτι τι ποὔφταιγε.

Ὁ Γερμολάκης, ὅπως πάντα, δείχτηκε περίφημος, καὶ γὼ πάλι καλὰ τὰ κατάφερνα. Ὁ Σούτσοκ μᾶς κοιτοῦσε μὲ τὴν ἀπάθεια ὑπερέτη συνειθισμένου μ' ἀφεντάδες. Κάπου-κάπου, βλέποντας νὰ πέφτῃ κανένα πουλί, ἔσκουζε·

— Ὤ! Ὤ! Κι ἄλλο!

Καὶ γιομάτος χαρά, ἔτριβε τὶς πλάτες του, μὲ κείνη τὴν ἰδιαίτερη κίνηση ποὔχουν οἱ χωριάτες μας.

Καιρὸς ὅμως εἴτανε νὰ γυρίσουμε στὴν ἀκροποταμιὰ καὶ νὰ δώσουμε κ' ἕνα τέλος στὰ κατορθώματά μας. Καὶ τὸ τέλος αὐτῆς τῆς φχαριστησης δόθηκε ἀλλιῶς.

Ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ παρατηρήσαμε πῶς τὸ πριάρι ἔκανε νερά, ὁ Βλαδίμηρος τἄδειαζε μ' ἕνα λαβοῦτι, ποῦ ὁ Γερμολάκης εἶχ' ἁρπάξει ἀπὸ μιὰ γυναῖκα σὲ μιὰ στιγμὴ ποῦ αὐτὴ φλυαροῦσε. Κ' ἔτσι τὰ καταφέρναμε καλὰ γιὰ κάμποσο. Μὰ τὸ βράδι ὅμως οἱ ἀγριόπαππιες, ὡς νἄθελαν νὰ μᾶς νεφοσκεπάσουνε, βγήκανε τόσο πολλές, ποῦ ξεχάσαμε τὸ πριάρι.

Μὰ μᾶς κόστισε ἀκριβὰ αὐτό. Καθὼς ἔκανε ὁ Γερμολάκης νὰ πιάσῃ ἕνα πληγωμένο πουλί, ἔγυρε τόσο πολὺ ἀπὸ τὄνα μέρος, ποῦ τὸ βάρος τοῦ κορμιοῦ του βούλιαξε τὸ πριάρι κ' ἔστειλε ὅλο τὸ φορτίο στὸν πάτο.

Καὶ νὰ ἐμεῖς, σὲ δυὸ δευτερόλεφτα βουτηγμένοι στὸ νερὸ ἴσα μὲ τὸ λαιμό, ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς πάππιες, ποῦ μᾶς βγῆκ' ὁ Θεὸς γιὰ νὰ μαζώξουμε.

Δὲν μπορῶ νὰ κρατήσω τὰ γέλια, σὰ θυμᾶμαι τὰ μοῦτρα ποὔκανε κάθε συμπαθός μου. Μὰ καὶ τὰ δικά μου, φυσικά, δὲ θἄτανε καλήτερα. Καὶ καμμιὰ ὄρεξη δὲ θἄχα νὰ γελάσω ὅταν μᾶς βρῆκε τὸ κακὸ αὐτό. Καθένας μας κατατρομασμένος ἔβγαλ' ἕνα σκούξιμο, σηκώνοντας ἄθελα τὸ τουφέκι πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του.

Ὁ Σούτσοκ συνειθισμένος νὰ κάνῃ ὅ,τι καὶ οἱ ἄλλοι πάντα, σήκωσε τὴ φουρκάτα.

Ὁ Γερμολάκης πρῶτος-πρῶτος μίλησε.

— Στὸ διάολο! — μουρμούρισε φτύνοντας στὸ νερὸ—ὅπως κάνουνε οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ στὴ Ρουσσία, ὄντας θυμώνουνε. Καὶ γυρίζοντας στὸ Σοῦτσοκ κάνει·

— Ἐσύ, μωρὲ γεροδιάολε, φταῖς γιὰ ὅλα τοῦτα. Καὶ πρόστεσε μὲ θυμὸ μιλῶντας στὸ Βλαδίμηρο·

— Ἀμ' τοῦ λόγου σου, ζωντόβολο... Τί ἔχεις νὰ πῆς τώρα; Ἔπρεπε ν' ἀδειάσῃς, μωρέ, τὸ νερό. Ἐσύ, ἐσὺ φταῖς.

Ὁ Βλαδίμηρος τἄχε χαμένα. Ἔτρεμε καὶ τὰ δόντια του τρίζανε. Φαίνονταν σὰν νὰ τοὔστριψε κ' εἶχε χάσει τὸν οἶστρο του. τὸ σεβασμό του καὶ τὴν ἀξιοπρέπειά του...

Τὴ στιγμὴ ποῦ κάναμε τὴ βουτιὰ, τὸ νερὸ μοῦ φάνηκε πάρα-κρύο, μὰ λίγο λίγο συνήθισα.

Ὅταν συνῆρτα λιγάκι, κοίταξα γύρα μου. Οἱ καλαμιὲς ὑψώνονταν λίγα πατήματα ἀπὸ μᾶς καὶ πίσω ἀπὸ τὸ ἀλαφρὸ αὐτὸ δάσο φαίνονταν τὸ χωριό.

— Καὶ τώρα τί θὰ κάνουμε; εἶπα στὸ Γερμολάκη.

— Νὰ ἰδοῦμε, μοῦ ἀπολογήθηκε. Δὲ γίνεται, βέβαια, νὰ ξενυχτίσουμε δῶ μέσα. Πάρ' ἐσὺ τὸ τουφέκι μου, εἶπε τραχειὰ στὸ Βλαδίμηρο. ποῦ ὑπάκουσε σὰ ζῶ δίχως νὰ ξεστομίσῃ μιλιά. — Πάω νὰ ἰδῶ μὴν εἶναι τίποτα πέρασμα ἀνάβαθο —ξακολούθησε μὲ σκέψη, βέβαιος πῶς σὲ κάθε δεξαμενὴ δὲ μποροῦσε παρὰ νὰ ὑπάρχουνε καὶ ρηχὰ νερά.

Πῆρε τὴ φουρκάτα τοῦ Σούτσοκ καὶ κίνησε γιὰ τὴν ὄχτη, μετρῶντας τὸ βάθος γύρα του.

— Ξέρεις κολύμπι; τοῦ φώναξα.

— Ὀλότελα, μοῦ ἀποκρίθηκε πίσω ἀπὸ τὰ καλάμια.

— Θὰ πνιγῇ, λέει ψυχρὰ ὁ Σούτσοκ.